

JMÉNA II

Adjektiva

- zachována adjektiva všech třech deklinací, zjednodušení skloňování jako u substantiv
- stupňování: nahrazování koncovek adverbii *magis* a *plus*, tato možnost u některých adjektiv už v latině, podle Hermana kvůli tomu, že staré formy měly tendenci *devaluarse*. Normální proces gramatikalizace, fonetický vývoj (výsledek by mohl být teoreticky docela stabilní!), snazší učení nebo všechno dohromady anebo ještě něco jiného?
- iberorománské jazyky a východ *magis* (šp. *más fuerte*, kat. *mes fort*, port. *mais forte*, rum. *mai foarte*), centrální oblasti *plus* (it. *più forte*, fr., prov. *plus fort*). Toto rozdělení se např. na Pyrenejském poloostrově vykrytalizovalo postupně, ve staré španělštině bylo *magis* i *plus*
- do románských jazyků se zachovaly nepravidelné komparativy. Nepravidelnost není sama o sobě důvodem k likvidaci, naopak nepravidelná často užívaná slova si nepravidelnost uchovávají (viz sloveso „být“ v řadě jazyků). Např.: *melior* > šp. *mejor*, it. *migliore*, fr. *meilleur*
- některé komparativy se zachovaly se změněným významem, např. *seniorem* > šp. *señor*, it. *signore*, fr. *seigneur* (nebo ve fr. *senior* > *sire*)
- relativní superlativ zmizel, je doloženo zaměňování superlativu a komparativu, rom. jaz. vyjadřují relativní superlativ pomocí členu
- vymizení superlativu bylo asi poměrně pozdní, ve staré francouzštině se ještě objevují zbytky (*pessimum* > st. fr. *pesme*)
- dnešní románské superlativy na [-isimo] byly znovu uvedeny do jazyka později, díky kontaktu s latinou (it. *-issimo*, šp. *-ísimo*)
- pro vyjádření absolutního superlativu mluvený jazyk využíval i adverbia vyjadřující intenzitu (viz čeština *strašně*, *hrozně*, ...), např. *multum*, *bene sane*, *valde*, *vehementer*, *fortiter*. Některé z nich se využívají i v románských jazycích, např. it. *molto bello*, *ben pochi*. Dalším prostředkem byl prefix *per-* nebo opakování, což je starý a obecně rozšířený prostředek pro vyjádření expresivity

Zájmena

Zájmena patří k nejkonzervativnějším prvkům v jazyce. Při vývoji románských jazyků se to projevilo např. zachováním některých pádů nebo neutra. Avšak i v oblasti zájmen došlo k mnoha změnám (vytvoření členu, vytvoření zájmena pro třetí osoby, vznik nových neurčitých a záporných zájmen). Typické je také hromadění zájmen nebo kombinace se zesilovacími částicemi (to už dříve, viz *hic*)

osobní

- přetrvávala zájmena pro 1. a 2. osoby, zanikl gen., a téměř plošně i dat.-abl. pl.
- tvary s postponovaným *cum* se zachovaly ve španělském *conmigo*, *contigo* a staroitalském *nosco*, *vosco*
- pro románské zájmeno „já“ se předpokládá redukovaný tvar **eo* > šp. *yo*, it. *io*, port. *eu*, prov. *ieu*, st. fr. *gié*, *jo*, *je*
- dat. se stal východiskem pro nepřímý pád, *mihi* > šp. *mi*
- latinské *is*, *ea*, *id* bylo vlastně ukazovací zájmeno (ine. neměl pro 3. os. zvláštní zájmeno), které zároveň sloužilo k označení 3. os. Analogicky postupovaly románské jazyky, které si vytvořily zájmeno pro 3. os. nejčastěji z latinského *ille*. Nově vzniklé zájmeno však bylo pouze zájmenem pro 3. os., ne i ukazovacím zájmenem.

přivlastňovací

- v pozdní latině se často směšuje *suus* a *eius*, *illius*, *eorum*, *illorum*

do rom. jazyků bylo *suus* částečně nahrazeno *illorum*, fr. *leur*, it. *loro*, rum. *lor*

– přív. zájmena pro 1. a 2. osoby přechází do románských jazyků, byť mnohdy v redukované podobě (šp. *mi, tu x mío, tuyo*)

ukazovací

– trojstupňový latinský systém *hic – iste – ille* (+ navíc *is*) se neudržel, *is* ustupovalo ve prospěch *hic* a nakonec zmizelo. *Hic* zase uvolňuje místo *iste* a rovněž *ipse* se s nimi významově sbližuje. Také *ille* mělo odpradávná korelativní a anaforickou funkci („ten, který“) a opět se stává synonymem k *is* a *hic*. V pozdních textech je občas zesíleno částicí *ecce-, eccu-*.

– *is* a *hic* a *idem* se nicméně vyskytují i ve „velmi lidových“ textech, i když po pádu císařství stále více jejich funkci zastávají *ille* a *ipse*

– výsledek do románských jazyků:

klas. latina	<i>hic (is)</i>	<i>iste</i>	<i>ille</i>
tendence lid./pozd. lat.	<i>iste</i>	<i>ipse</i>	<i>eccu - ille</i>
rom. jazyky	šp. <i>este</i> , st. it. <i>esto</i> , it. <i>questo</i>	šp. <i>ese</i> , it. <i>esso</i>	šp. <i>aquel</i> , it. <i>quello</i>

– *is* do rom. jaz. nepřešlo (výjimka *id ipsum* > it. *desso*)

– z *hic* se zachovalo jen několik izolovaných případů vycházejících z neutra *hoc* (prov. *oc*, st. fr. *o je* > *oil, oui*; *per hoc* > it. *però*; *ecce hoc* > it. *ciò*)

– objevovaly se také kombinace těchto zájmen, např. *iste ipse* > it. *stesso, ille ipse*

– *ipse* se objevovalo i v superlativní podobě *ipsimus*. Vypůjčilo si také někdy částici *-met* od osobních zájmen, se kterými se často vyskytovalo, a splynuly dohromady: **metipse* > prov. *medeis, meteis*, kat. *mateix* a **metipsimus* > it. *medesimo*, šp. *mismo*, st. fr. *meesme, meïsme*, mod. fr. *même*

– tvary: objevují se tvary podle 1. a 2. dekl. (dat. *istae, illae, isto, illo*; nom. *ipsus*). *Illae* > it., šp. *le x enklitické* st. fr. *li*, šp. *le*, rum. *i* < náležité *illi*

– vlivem *qui, quae, quod*: nom. sg. m. *isti, illi* > fr. *il*, it. *egli*; gen. sg. m. *-uius (ipsuius)*; dat. *-ui (illui* > it., fr., rum. *lui*); gen. sg. f. *ill(a)eius*; dat. **illaei, illiei* > it. *lei*, rum. *ei*, st. fr. **liei* > *li*

– gen pl. *illorum* vytlačí fem. *illarum* a konkuruje dativu a zájmenu *suus*

– člen se vyvinul také ze zájmena *ille* (sardština, katalánština, gaskonština *ipse*). Jako obligatorní kategorie je až v románských jazycích, v latinsky psaných textech je nápadné zvýšené užívání ukaz. zájmen, které je poněkud oslabuje, ale zdá se, že se nikdy nejedná o člen v pravém slova smyslu (srov. české „ten“ ovlivněné německým členem). Doba vzniku členu v mluveném jazyce však mohla být relativně raná, ale člen jako systémový prvek mohl být potlačován, protože byl pokládán za příliš hovorový. H. Rosén klade vznik členu už do 4. století.

tázací a vztažná

– spojení *quis* a *qui* ve prospěch *qui*, míšení *quid* a *quod*

– vztažné *qui, quem* i pro feminina a také místo neuter *quod, quae*

– vztažné *quod, quae* se používá pro jakýkoli neživý antecedent bez ohledu na jeho gramatický rod

– zvláště v merovejské Galii *quae* převáží nad *quod* a používá se pro všechny rody

– výsledkem je univerzální relativum *que*, které však úplně nevytlačilo „životné“ *qui* a *quem, cui*

- pro rom. jazyky různá východiska: *qui* > it. *chi*; *quem* > *quien*, port. *quem*, rum. *cine*; *que* se rozšiřuje všude, obzvláště v Itálii (*che*) a ve Španělsku (*que*); nepřímý pád *cui* se zachoval všude s výjimkou iberorománských jazyků.

neurčitá a záporná

- řada latinských zájmen (např. *quidam*, *quivis*, *quilibet*) zanikla
- ze zájmena *aliquis* zbytky: šp. *alguien*, port. *alguem*, šp., port. *algo*, prov., st. fr. *alques*
- pro it. *alcuno*, šp. *alguno*, fr. *aucun* se předpokládá složené **alicumus*
- objevuje se *cata* z řec. kat. *κατά* „podle“, které se stává nesklonným zájmenem „každý“: šp. *cada*; ve složení s *unus* st. it. *cad(a)-uno*, šp. *cada uno*, st. fr. *cadhuna*
- *omnis* se v merov. a langobard. listinách objevuje v ustrnulé podobě *omnia*; do rom. jaz. st. it. *ogna*, mod. it. *ogni*
- *omnis* je jinak zcela vytlačeno *totus* > it. *tutto*, šp. *todo*
- u záporných zájmen je progresivní složenina *nec unus*, *neque unus* > šp. *ninguno*, kat. *ningun*, prov. *negun*, port. *nenhum*, it. *niuno*, rum. *nici un*
- místo *nemo* a *nihil* se rozšiřuje zesílené *nemo natus* a *res nata*, z nichž je po elipse šp. *nadie* a *nada*

Adverbia

- syntagmata složená z adjektiva a *mente* (toto spojení i v kl. lat., např. Verg., Aen., VI 105 *simulata mente*) postupně nabyla čistě adverbialního významu a *mente* se stalo sufixem (fr. *-ment*, šp. *-mente*, it. *mente*)
- podobně jako v latině používají se i v románských jazycích některá adjektiva v adverbialním významu, např. *pronto*
- některá nepravidelná adverbia přešla do rom. jaz., např. *bene*, *male*